

“Si abaixem la guàrdia, donem més facilitats al poder”

Un dels darrers treballs de Joan Fontcuberta (Barcelona, 1955) és ‘L’Agència Al-Zur. Deconstruint Osama’, una exposició de fotografies manipulades on dos fotoperiodistes ficticis descobreixen el muntatge que s’amaga darrere un dels lloctinents d’Ossama Bin Laden.

Com naix la idea del muntatge de l’Agència Al-Zur?

—Tot el meu treball agafa diverses disciplines del coneixement. Com si, copiant Borges, fes una revisió de tots els apartats de l’enciclopèdia, incloent-hi també les disciplines amb què ens enfrontem a la realitat: ciència, religió, periodisme, política, art... En aquest cas el tema de fons és el món del periodisme i concretament la manera com les plataformes mediàtiques capitalitzen i generen informacions. De manera que si abans he fet determinades paròdies de la religió o del món de l’art, en aquest cas pensava fer-ne de la comunicació i el periodisme. I vaig pensar que una manera eficaç d’articular-ho podia ser mitjançant la creació d’una agència de comunicació que funciona com el meu *alter ego*: el que faig és transferir l’autoria simbòlica del projecte a aquesta agència de notícies de Qatar, Al-Zur, que es dedica a fer uns reportatges d’investigació fins a descobrir aquest fet sobre un dels lloctinents d’Ossama Bin Laden.

—Per a crear els tres personatges protagonistes de la mostra us heu basat en cap personatge concret?

—No. Els noms dels dos fotoperiodistes, Mohammed ben Kalisj Ezab i Omar ben Salaad, són els de dos personatges dels còmics de Tintín. I el nom del presumpte lloctinent del Bin Laden, el doctor Fasqiyta-Ul Junat, és la traducció del meu nom a l’àrab.

—L’exposició vol denunciar una determinada imatge que es vol construir a occident sobre el món àrab...

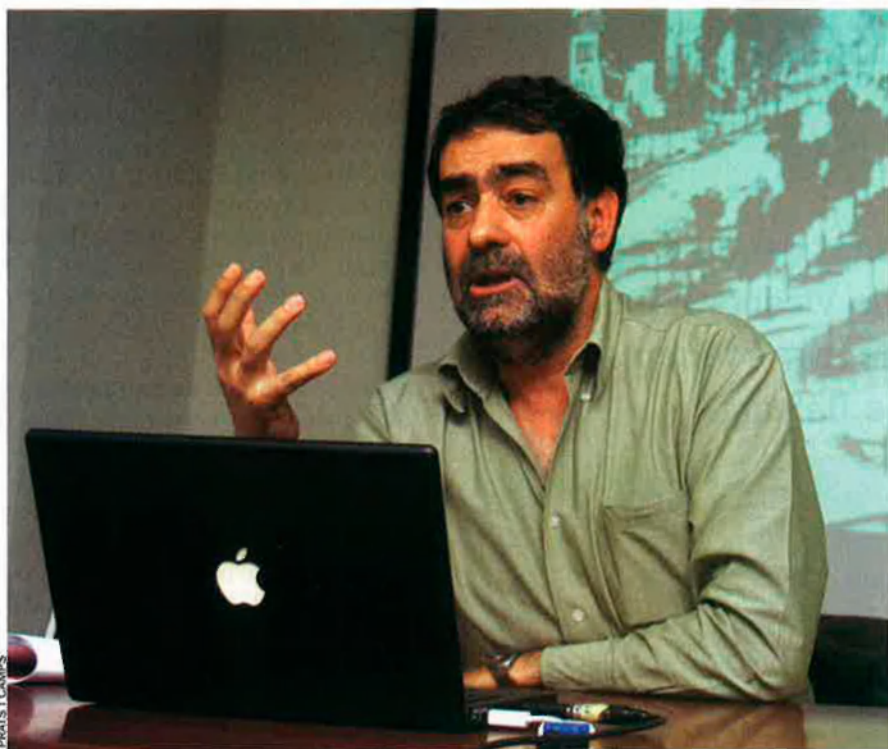
—Des d’occident tenim idees absolutament falsejades de moltes coses, com per exemple de l’Àfrica: ens sembla que és un continent de salvatges on es maten els uns als altres. Aquesta és una part, malauradament, una petita porció, però és la part que ens venen els mitjans de comunicació. I als àrabs els ha tocat el rebre, en aquest sentit. En un moment en què el comunisme retrocedeix i ja no és la força hegemònica rival, cal buscar un element que aglutini la imatge de l’enemic, de l’altre. I els ha tocat als musulmans. Aleshores hi ha una campanya molt conscient en alguns casos de fer valer tot un seguit de prejudicis. Quan pensem en les imatges que veiem del món àrab, hi ha la gent a les mesquites resant, masses enfervorides, fonamentalistes, cridaneres, lapidacions, els costums més bàrbars, els atemptats. I en canvi ens n’oculten moltes altres. Que no hi ha poetes als països àrabs? Que no hi ha intel·lectuals? Que no hi ha artistes? Que no hi ha obres d’arquitectura meravelloses? Això queda absolutament tapat. El que veiem sempre és allò que ens pot fer més por, allò que pot colpir la nostra sensibilitat benestant d’occidentals que ens creiem superiors a tot. Aleshores es tracta de mostrar fins a quin punt això són uns clixés artificials que han estat erigits basant-se en uns interessos polítics concrets.

—Creieu que s’entén el missatge?

—No n’he fet estadístiques fiables. Però, si ho jutgem pel somriure de la gent quan mira l’exposició, entenc que capten la idea i que hi ha una certa complicitat. Sempre tinc la sensació que necessito més perspectiva per a avaluar d’una manera justa si la cosa funciona o no. He fet projectes com “Fauna secreta”, que vaig presentar per primera vegada el 1987, que ara mateix és en un museu a França, i que ha passat per més d’un centenar d’institucions. Això et dóna una massa crítica suficient per poder valorar si funciona o no funciona. En aquest cas és un projecte molt recent—el vaig acabar l’any passat, aquesta és la tercera vegada que es presenta—i tot és molt fresc. El tipus de projectes que faig no es pot mesurar just quan el públic surt de veure l’exposició. Jo entenc que és com sembrar una llavor, i de vegades germina molt ràpidament, i unes altres més lentament; depèn del terreny on caigui, si hi ha aigua, si es rega, si s’adoba... Jo entenc que els meus treballs juguen amb la interacció amb l’espectador i no pot estar forçada ni pactada. No puc exigir un ritme, sinó que he de deixar que l’esperit lliure de l’espectador vagi pel seu compte.

—El catàleg recull textos en àrab de *Les mil i una nits*. Per què?

—Podia ser qualsevol text en àrab. Aquí hi ha un joc respecte al producte llibre. Quan nosaltres el mirem entenem les fotografies perquè les associem al que veiem als diaris, als noticiaris de televisió... però no entenem el text. I tendim a imaginar-nos què vol dir. Les imatges condueixen a una possible interpretació, la qual cosa és un error en aquest cas, perquè els textos no són reportatges periodístics que tinguin a veure amb fotografies d’aquesta mena, sinó que són extrems d’un context completament diferent. És una petita trampa per a demostrar que no necessàriament les nostres suposicions es confirmaran sempre. I per què *Les mil i una nits*?

"Els noms dels fotoperiodistes són els de dos personatges de Tintin"

Perquè és un referent de la literatura universal, la procedència del qual és oriental. I no hi ha res tan innocent com la història de l'Aladí, o la de Sindbad, històries que segurament tots coneixem de quan érem infants però que aquí, lluny d'aquest candor, tendim a imaginar-nos com a text bel·ligerant, agressiu, carregat d'odi... És una paradoxa.

—Aquest projecte presentava cap dificultat especial?

—Tothom em deia: "Vés amb cura" o "no tens por?". Efectivament, amb els integristes no s'hi fan bromes: són gent donada a poc sentit de l'humor. Però jo no tenia cap mena de recança perquè pensava que era més aviat un treball que defensa l'autenticitat de la naturalesa de la comunitat musulmana. Ve a dir: "Ep, ens equivoquem quan en forgem una imatge col·lectiva." Al catàleg hi ha un text a la primera pàgina on explico els propòsits del projecte i dic

que és un projecte que vol lluitar contra tots aquests estereotips provocats per la situació política, incentivats després de l'11S, però creats artificialment. Per sort, en tot cas, de moment no hi ha hagut cap problema.

—Per por de les reaccions del fonamentalisme, us ha costat més poder d'exposar-la en algun lloc?

—No. Vaig presentar el projecte amb una conferència als Estats Units, i evidentment allà la sensibilitat respecte al terrorisme islàmic des de l'11S és a flor de pell. Quan he exposat el treball a universitats, a conferències, notava que la gent quedava colpida, però que després em deien: "Ha estat molt bé que ensenyessis això perquè ho necessitem." Cal desdramatitzar i prendre distància respecte a tots aquests fets. I nosaltres podem fer-ho. Des de l'estat espanyol o des d'Europa estem acostumats al terrorisme, des de sempre. Des que he

"En un moment en què el comunisme ja no és la força hegemònica rival, cal buscar un element que aglutini la imatge de l'enemic. I els ha tocat als musulmans"

nascut el terrorisme ha estat un rerefons al decorat de la meua vida. I si hagués viscut a Alemanya o a Irlanda del Nord, també. No és una cosa nova. És una excrescència del capitalisme postindustrial i ens hem d'acostumar a pagar aquest peatge. No m'agrada, però m'he de fer càrrec que hi és i hi serà. En canvi, els americans sempre han vist el terrorisme com una cosa aliena, com una cosa que de vegades ells eren capaços d'induir, però que no els afectava com a víctimes. I això ara ha canviat. I lògicament, de sentir-se amb una seguretat absoluta han passat a sentir-se vulnerables. I això trastoca la manera de veure les coses. Jo crec que és dur que algú els vingui a dir: "Vosaltres éreu molt feliços i ara heu d'aprendre a viure sense tanta felicitat", però al mateix temps és d'agrair, perquè representa obrir els ulls a una realitat.

—De vegades, quan heu fet altres muntatges, ha picat la premsa, prenent-los per reals. I en aquest cas?

—Quan faig una cosa relacionada amb la premsa, els periodistes són els qui tenen més dades per adonar-se aviat del muntatge. Si jo faig un projecte d'animals fantàstics inexistents, seria molt estrany, per no dir impossible, que piquessin els biòlegs o els zoolòlegs. Per aquestes raons, aquest projecte no està tan dirigit a la premsa. Jo intento sempre que el públic sigui com més general, com més global millor. No vaig a sectors especialitzats, tot i que de vegades hi ha algun incaut que, efectivament, pica.

—Amb la perspectiva que us donen tots els vostres treballs, amb quin nivell de satisfacció veieu el resultat d'aquesta exposició?

—Som en una situació dinàmica, en la mesura que els meus projectes intenten educar l'audiència i noto que des que vaig començar el públic és més crític, té un nivell molt més alt, més coneixement. Però al mateix temps han evolucionat i s'han sofisticat les tècniques de manipulació, amb la qual cosa continua havent-hi la mateixa distància. Això vol dir que no podem abaixar la guàrdia. Aquest procés d'aprenentatge ha de ser constant, perquè si abaixem la velocitat, les fissures, les facilitats que deixem per al poder, per al sistema, seran més grans.

Borja Català